

LA LENGUA DEL NOU TESTAMENT AL MANUSCRIT MARMOUTIER*

I. INTRODUCCIÓ

El manuscrit Marmoutier (Biblioteca Nacional de França, esp. 486) conté una de les traduccions més importants a la llengua catalana que es féu durant l'Edat Mitjana: el trasllat sencer del Nou Testament (Evangelis, Epístoles, Actes dels Apòstols i Apocalipsi). De més a més, com sol ser habitual en els textos bíblics medievals, també recull dos llibres apòcrifs: les Edats de Jesucrist i l'Epístola de Jesucrist.

Aquest còdex ha estat objecte de diverses investigacions des que l'erudit francès Samuel Berger començàs, a mitjan segle XIX, l'estudi de les traduccions durant l'Edat Mitjana del text llatí de la Bíblia a les llengües vulgars. Aqueixes investigacions sempre han intentat veure la relació del manuscrit que ens ocupa amb unes altres traduccions medievals, també del Nou Testament, fetes al català i a altres llengües europees (occità i francès); és a dir, han mirat d'establir la família de textos que ha donat origen a la traducció de Marmoutier.¹

No obstant això, cap d'aquests estudis no s'ha ocupat de l'anàlisi de la llengua que presenta la traducció bíblica, examen que es revela cabdal atès que el manuscrit manca de data i també de lloc on va ser copiat o possible copista.

Aquest estudi, doncs, mirarà d'analitzar alguns dels trets lingüístics que mostra el manuscrit Marmoutier per a datar l'estrat de la llengua i situar-la espacialment en un àmbit concret del domini lingüístic català. Cal assenyalar que l'estudi lingüístic

* Aquest article s'inscriu en el projecte d'investigació HUM2005-06110-CO2-01/FILO de la Universitat de València amb el suport del Ministerio de Ciencia y Tecnología.

1. L'estudi imprescindible és, encara, Berger (1977). Actualment el doctor Armand Puig (2001) ha fet un esforç gran i reeixit per actualitzar i ampliar el treball de l'estudiós francès. El mateix doctor Puig, juntament amb en Pere Casanellas, són els encarregats de dur a terme el projecte anomenat «Corpus Biblicum Catalanicum», i que aspira a editar totes les traduccions i versions bíbliques en català des de l'Edat Mitjana fins a la Renaixença. Per a més informació, vegeu Casanellas (2003).

d'aquest còdex ha de ser més complex, car un corpus de vora quatre-centes pàgines requereix una anàlisi més profunda que la que faig ací. Aqueixa anàlisi, temps a venir, serà recollida en la meua tesi doctoral que tractarà de l'edició, l'estudi lingüístic, la traducció i les fonts dels manuscrits Marmoutier i Peiresc (Bibliothèque Nationale de France, esp. 4), els quals són còpies d'una mateixa traducció del text de la Vulgata.²

2. GRAFIA I SO³

2.1 *Vocalisme tònic*

Al manuscrit s'observen abundants casos de centralització de la /e/ (< i, ē): *paca* 'peca' 1Jn 3,8; *aman* 2Jn 13; *vas* 'vers' Mt 4,15; *drata* Ac 7,55; *pravara* He 7,13; *envaga* (3) Tt 3,3; *prasa* Col 2,14; *aprases* 2Te 2,16; *rapranen* Tt 1,9; *vatia* 2Tm 4,5; *aparaxen* He 11,1; *aparagren* Ac 27,20; *fax* 'feix' Ac 28,3; *teratràmol* Ac 16,25; etc. Segons Gulsoy, durant el segle XI, el tancament de /e/ va provocar en el bloc oriental la centralització de l'antiga /e/ per tal de mantenir el matís distintiu. Aquest sistema vocàlic es va conservar, si més no, fins a la darrerria del segle XIV, moment en què, en part del dialecte oriental peninsular, /ə/ passà a /e/. Tot sembla indicar que en el moment de l'elaboració de Marmoutier aquest darrer canvi encara no s'havia consumat.⁴

Un altre tret que situa la traducció bíblica en el bloc oriental és el manteniment de la *e* en els derivats del verb NASCERE: *nex* Jn 3,6; *nexen* Mt 19,22; *nexerà* Jn 7, 41; *nèxer* Ga 1,15; etc.

Encara que el més habitual sol ser la monoftongació del diftong llatí -AU-, p. ex., *cosa* (292) 1Co 9,11; *posar* (12) Ac 15,10; etc., també hi ha al manuscrit alguns

2. Abans de continuar, vull agrair als professors Emili Casanova, Albert Hauf, Antoni Ferrando i a en Pere Casanellas els utilíssims i molt profitosos comentaris que m'han fet a aquest treball.

3. Al costat dels mots o exemples que ofereix es troba sempre la citació bíblica en què apareix aqueixa paraula (p. ex.: 1Jn 3,8 remet a la Primera carta de Joan, capítol 3, verset 8) i entre parèntesis col·loque el nombre de casos recollits d'aqueixa forma. Quan no hi ha el nombre de casos és perquè tan solament hi ha documentat un exemple. Per als abreujaments dels llibres bíblics podeu consultar la *BCI*, xv-xvi, i també *Normes*, 26-33. Pel que fa a la consulta del text de Marmoutier, hi ha una còpia pública de la meua transcripció al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València, que conté el text dividit en versets i capítols, com correspon a l'edició moderna d'un text bíblic (Furió Vayà, Joan M. *La traducció catalana del Nou Testament del manuscrit Marmoutier*. Treball d'investigació). També hi ha una altra transcripció d'aquest text: Costa (2002), en la qual no es divideix el text en versets ni tampoc són transcrits els llibres apòcrifs.

4. Gulsoy (1993: 71) exposa: «Es creu que la confluència de la vocal neutra ə amb la è devia tenir lloc durant la segona meitat del segle XIV, en tot cas en un període posterior a la colonització de l'Alguer (1354)».

casos de manteniment d'aquest diftong, sobretot en cultismes: *saul* (71) Mt 10,22; *Saul* 'Saul' Ac 7,57; *lausor* (2) Mt 21,16; *Paul* (212) Rm Pròleg 1; *trasaur* (2) Col 2,3; *aur* (30) Mt 2,11; *taurs* (2) He 10,4, etc. Tot i això, també arreu plega el manuscrit algunes mostres de monoftongació de -AU-, que devien correspondre a la pronúncia popular d'aquest diftong: *Pol* Lc Pròleg 2; *tors* He 9,13.

Així mateix, les grafies amb *a* arreu pleades al text (*fales* 2Tm 4,4; *Pal* Ac 20,9; *sals* 'sauls' Rm 9,13; etc.) i corresponents al diftong -AU-, lluny de ser una pronúncia real, indiquen el titubeig de l'escriptor a l'hora de mantenir una grafia cultista o decantar-se per la pronúncia popular.

Pel que fa al manteniment o la monoftongació de la iod en els derivats dels grups llatins -ACT- (FACTO, LACTE) I -OCT- (NÖCTE), el manuscrit que ens ocupa mostra una forta vacil·lació: *fet* (49), *feyt* (6), *feta* (9), *feyta* (21); *feyimens* 1Pe 2,1; *malfeytors* EpCrist 120; *perfeys* 1Co 1,10; *rafaymén* Edats 60,53; *fayiment* (2) Ga 2,13; *leyt* 2Co 10,4; *let* (5) 1Co 9,4; *nuyt* (30) Ac 20,32; *nit* (54); etc. Si més no, constatar, a banda del manteniment més usual d'aquest fonema en els derivats de FACTO, la conservació també de la iod en aqueixos altres mots, cosa que denota l'antiguitat del text.

2.2 Vocalisme àton

El que sobta en una primera lectura del manuscrit és la inestabilitat del vocalisme àton, la qual cosa torna a remetre el text al bloc oriental. Hi ha abundants casos de neutralització /e/ > /ə/ en posició posttònica i pretònica, i també en posició inicial absoluta de mot (sobretot travat pels fonemes /s/ i /n/) i en posició final absoluta de mot (predominantment després del grup oclusiva + líquida/ròtica, i vocal + -re): *gràcias* Lc 17,18; *eletas* 1Co 1,28; *ratornaren* Mt 2,12; *ragion* Mt 2,12; *andemà* Ac 10,23; *ancara* Ap Pròleg 15; *aspacialment* Ap Pròleg 50; *tote* Lc 23,5; *perpatual* Jn 5,39; *plegut* He 10,6; *quarie* 'queria' Rm 11,7; *para* 'pare' Mt 3,2; *pobla* Lc 2,37; etc.

Així mateix, també hi ha tancaments /o/ > /u/, adés condicionats per la vocal tònica *i*: *murir* He 9,27; *uïren* He 12,19; *uir* Rm 10,17; *culir* Edats 16,53; etc., adés sense cap altre condicionant que el mateix debilitament del sistema àton: *raunables* 1Pe 2,2; *raunaves* Edats 39,12; etc. De la importància d'aquest fenomen donen compte certes ultracorreccions que també es troben al text: *fondats* Col 1,23; *tormenta* He 12,6; *colpa* He 8,7; etc.

Un altre símptoma de la inestabilitat del vocalisme àton són algunes dissimilacions: *laugera* (4) Mt 19,26; *laupart* Ap 13,2; *la un* Lc 17,34. I també algunes assimilacions, sobretot aquelles que atenyen el canvi /e/, /a/ > /o/: *gonols* Edats 11,59;

tesoloniencs 1Te 1,1; *asoboràs* He 2,9; *Sodomo* 2Pe 2,6; *obsorbit* 2C 2Co 2,7; *opicú-reus* Ac 17,18; etc., estés sobretot en oriental.⁵

Així mateix, hi ha al manuscrit algunes monoftongacions que solen pertànyer a aquest dialecte. El diftong /wa/ sol monoftongar en /a/ davant el fonema /g/ per analogia al canvi *wE* > /gwel/ > /gel/ que es produïa en mots com *guerra* (Moll 1991: §96 i Badia 1981: 67,11): *ayga* Mt 3,11; *gazardó* Mt 6,1; *gardó* Lc 18,30; *gardes* Mt 27,66; *lenga* Mc 7,33; Lc 19,23; *egal* Col 4,1; *garnió* 1Te 5,8; *garit* Ac 4,10; *agayts* Ac 20,21; *asgardant* 1Pe 2,12; *gatles* Edats 29,59; *langatges* Edats 33,39; *garniren* Edats 40,11; etc. Esporàdicament, aquesta monoftongació afecta també el segment /kwel/, /kwal/: *castió* (3) Ac 15,2; *cal* 1Pe 3,13; *calque* Rm 2,1; pronunciat segurament /kwəl/.

D'altra banda, també hi ha algunes ocasions en què /gwal/, /kwal/ han monoftongat en /gol/, /kol/: *gorniment* Ef 6,14; *gordats* Fl 3,2; *goriren* He 11,34; *gorits* Ac 5,16; *cortera* (2) Mc 4,21; *cortero* Lc 21,1.

Un altre canvi que afecta el vocalisme àton és el desplaçament de /e/ > /i/ quan es troba en contacte amb una consonant palatal: *argilages* Mt 7,16; *girmans* Edats 60,149; *sinyarà* Jn 21,16-17; *ciyim* Ac 27,17; *ypocricia* 1Tm 4,2; *sirventes* Ac 2,18; *lixtat* Ac 2,31, etc. Aquest tancament és una característica pròpia, dins el bloc oriental, del rossellonés, ja assenyalada per Griera (1949: 98) i Veny (1986: 61) i que apareix també a les *Vides de sants* (Coromines 1971: 296).

Les vocalitzacions de *L* > /w/ en posició final de síl·laba solen ser habituals. Si bé l'oscil·lació entre /l/ i /u/ és corrent als textos de Catalunya i les Illes durant tota l'Edat Mitjana, la profusió d'exemples que dona Marmoutier —almenys gràfics— fa pensar en una influència molt propera de l'occità, la qual cosa situa el manuscrit en el septentrió de l'àmbit lingüístic català: *caucigar* (3) Ap 11,2; *autar* (4) Mt 23,19; *coutel* (29) Mt 26,51; *autra* (18) Mt 10,21; *caucides* 'calcides' (8) Mt 13,25; *enbau-sar* Lc 4,29; *causar* 'calcer' Lc 15,22; *aulta* 2Co 8,2 / *alt* (92); *faus* (7) Ap 14,14; *mouts* (1) 1Co 11,30.

Aquesta vocalització provoca, com és sabut, que alguns mots etimològicament amb fonema /w/, per ultracorrecció, es pronuncien amb /l/. Al text he documentat alguns exemples que majoritàriament són escrits amb *l*, excepte el cas dels derivats de *GABĀTA* > *gauta* (8) Mt 5,38-39; *galtada* (6) Edats 13,30; *MALE HABĪTU* > *malaut* (29) Mt 10,8; *malalt* (92) Mt 4,24; *CŪBĪTU* > *racoldàs* Ac 20,10, Edats 38,8; *coldes* (2) Edats 57,17; *colzada* Lc 12,25.

5. Coromines (1971: 296) documenta aquest canvi, del qual exposa que «gairebé mai no apareix a l'Edat Mitjana», davant d'una *o* tònica. En qualsevol cas, aquest tret dóna compte de la debilitat del sistema vocàlic àton.

2.3 Consonantisme

Pel que fa al consonantisme, i incidint en l'influx de l'occità, també hi ha alguns casos de grafia final *tz* per a representar el so /ts/: *jutgatz* 1Co 11,32; *pecatz* Ga 1,4; *cuytatz* 1Te 2,17; *totz* 1Te 3,6; *sotz* Col 3,7; *fetz* 1Tm 6,9; *moltz* Ac 5,12; *exceptatz* Ac 26,29; *velartz* Ac 15,60.⁶

Una altra particularitat que presenta el text és la conservació en alguns noms, i sobretot en flexions verbals, del fonema /z/ que prové de les consonants intervocàliques D, c^h, i TI: amb D: *descrezens* Mt 7,6; *crezens* Mt 8,26; *crezent* (2); *meynscrezent* (4) Mt 15,16; *meynscrezent* (2); *meynscrezensa* (3) Mt 17,19; *crezensa* Mt 13,58; *crezen* (11) Mt 18,6; *crezegren* (1); *gazardó* (3) Mt 6,1; *gasardó* (2); *presicador* 2Tm 1,11; *nèdeses*, *nàdesa* (< NITĪDU) Tt 1,15; *pervesescats* 'proveescats' Rm 12,17; amb c^h i TI: *prezaren* Mt 27,9; *meinsprezen* (1); *meinspresen* (1); *riquezes* Mc 4,19; *riquezes* (6);⁷ *apostizó* (< APPOSTICIONE) Edats 6,95; *sarrazí* Edats 7,20.

Així mateix, encara que el text manté sovint el fonema /z/ intervocàlic, es troben també alguns casos colpidors de supressió d'aqueix so en posició intervocàlica, prova del titubeig que es devia donar en la llengua popular en què el copista estava immers: *aymes* (< AZYMUS) (2) Mc 14,1; *peraós* Tt 1,12, ultracorrecció: *peraroses* He 6,12; *poderoes* Ap 16,7; *cuytoes* Rm 3,15; *poat* 'posat' Edats 47,11; etc.

El manuscrit també ofereix alguns exemples de caiguda dels fonemes aproximants /ð/, /β/, /ʒ/ i de /z/ quan es troben en posició intervocàlica: *soari* 'sudarí' Lc 24,12; *prous home* (< PRODUS HOMINE) Mt 13,52; *deïcat* He 9,18; *aülteri* Jm 2,11; *espa* He 11,34; *raüracció* 'resurrecció' Rm 6,8; *diülgade* 1Te 1,8; *moables* 'movables' Col 1,23; *dilui* 'diluvi' 1Pe 3,20; *paades* 'petjades' 1Pe 2,21; etc. Aquestes mostres, igual com les anteriors, denoten un caràcter populista de la llengua del còdex.

D'altra banda, el manuscrit Marmoutier, en un corpus tan ampli, no usa quasi mai la grafia *ç*, només en 4 casos: *forçat* Mt 11,12; *vençrà* Mt 12,20; *carçre* Mt 14,9; i *serç* Lc 13,29, la qual cosa significa la pèrdua de qualsevol matís fonèmic distintiu que en un primer estrat lingüístic se li suposa a aquesta lletra. A més, Coromines (1971: 297-298) no troba tampoc a les *Vides de sants* del Rosselló cap rastre de la *ç*, segons l'estudiós, perquè el text que estudiava era «geogràficament intermedi» entre l'occità i el català, i «els textos occitans tendeixen a generalitzar l'ús de la *s* (o *ss*) sense fer cas de l'etimologia».

6. Les *Vides de sants* (Coromines 1971: 288) i els *Diàlegs* (Soberanas 1968: 177) mostren aquesta grafia predominantment. Al nostre manuscrit presenta un percentatge molt esquitit, un 0,25%.

7. El sufix -TTA manté en Marmoutier el fonema /z/ etimològic en un 41% de les ocurrences documentades, i el perd el 59% restant. El percentatge ofert ací és el mateix que el que dona Coromines (1971: 298).

Per a la representació del fonema /ɲ/ el copista ha usat 4 grafies: la més abundant és *ny*, que representa el 45,5% dels casos: *senyor*, *sènyer*, *senyal*. Els mots derivats de l'ètim SENIOR són una majoria en aquest apartat: *senyor* ocupa el 77,5% dels casos, i *sènyer* el 11,2%; ambdós fan un total del 88,7%. La qual cosa indica un cert regust cultista en la utilització d'aquest dígraf.

La *y* és la segona grafia més usada per a representar /ɲ/, amb el 31,4% de les ocurrències. Sempre es troba en posició intervocàlica, i tan sols hi ha un cas que està en posició final absoluta de paraula: *compay* Edats 13,71, que es pot deure a un despistament del copista o a la influència gràfica de les formes de la mateixa família lèxica (*compaya*, *compayó*, etc.).

Un altre dígraf que s'usa per a representar aquest so és *yn*, amb un 23,1% i sempre en posició final absoluta de mot; en aquest cas, la majoria de casos és de *ayn* amb el 60%. Per últim, un cas rar, *nyn*, del qual hi ha dos exemples al manuscrit: *estranyns* 2Co 10,15; *senyns* He 5,14.⁸

El fonema /l/ gairebé sempre es representa amb una sola *l*, tant siga en posició inicial de paraula com dins de mot, igual com el fonema /r/. Tanmateix, per al fonema /l/ també hi ha unes altres grafies, com *ll*: *sadolls* Mt 14,19; *ayells* Mt 25;32; *capdells* Mc 12,42; *ells* (3) Mc 12,4; *fills* (6) Lc 13,34; *parills* 2Co 1,10; *enfalloniren* Ac 4,25; *aquells* (3) Ac 4,34;⁹ i també *yllil*: *eyl* (436), *avayl* Mt 4,6; *avail* Mt 27,51; *devayl* Edats 33,16, *vayl* 'vall' Edats 34,63; *gayl* (4) Mt 14,72, *gail* (3) Mt 26,34; etc. Pel que fa a aquest darrer dígraf, dels mots l'ètim del quals tenia *li* o *c'l*, són escrits amb *yl* el 64,7% dels casos. Per contra, els mots que tenien *l* o *ll* en l'ètim, presenten amb *yl* el 31,4% de les ocurrències.

Així mateix, he documentat al manuscrit alguns casos de ieisme: *mostaya* Mt Índex 62; *taya* (28) Mt 5,30; *paya* Mt 3,12; *truy* Mc 12,1; *consey* Lc 7,30; *rondayes* 1Tm 1,4; *barayaven* Ac 7,26; *veys* Ac 11,30; *trabay* Ap Pròleg 51; *oreyes* 1Pe 3,12, que també apareixen a la traducció gironina dels *Diàlegs de Sant Gregori* (Soberanas, 1968: 180-181) de la fi del segle XIII.¹⁰

Per a escriure el fonema /z/ davant *a*, *o*, *u* el manuscrit usa preferentment *g* davant *a*: *digmenga* Mt 28,1; *corega* Mc 6,8; *agreugar* Mc 6,26; *avengalista* Mc 14,51;

8. Hi ha alguns imperfets d'indicatiu que també són escrits amb *ny*: del verb *seure* (*senya* (2) Mt 9,9; *senya* Mc 4,1; *senyen* (2) Edats 60,153) i del verb *fer* (*fènya* Edats 60,147). L'escrivà, que per a representar el so /ɲ/ usa indistintament les lletres *y* o *ny*, aplica aquesta dualitat al so /j/, al qual només li pertoca, tradicionalment, la lletra *y*. La poca freqüència de les ocurrències evidencia un despistament del copiator.

9. També s'usa a vegades el dígraf *ll* per a representar el fonema /l/: *mavavalls* Mt 12,16; *majoralls* (2) Mt 26,14; *dicipolls* (3) Mt 28,8; *capitolls* (3) Mc Índex 1; *qualls* (8) Mc 12,26; *alls* 'als' (20) Mc 14,10; *apòstolls* (8) Lc Índex 23; etc. Com es pot observar, la majoria de casos tenen després una *s*.

10. En aquest sentit, he observat algun cas d'ultracorrecció: *vul* per *vuy* 'hui' He 1,5. Aquesta mateixa mostra d'ultracorrecció és recollida també per Soberanas (1968: 181).

rebugaren Lc 20,17; *ymaga* Lc 20,24; *asagarà* Lc 22,31; *estogat* Jn 2,10; *ga* Jn 6,39; *vaga* Jn 16,7; i a vegades la lletra *y* davant *o*, *u*, sobretot davant noms propis: *Yohan* Mt 3,13; *oya* (13) Mt 11,15; *Yosep* (16) Mt 13,55; *ayats* (3) Mt 17,7; *ya* (8) Mt 17,12; *enveya* (5) Mt 20,15; *veyam* (2) Mt 20,33; *desiyat* (3) Mt 23,37; *mayor* (3) Mt 24,21; *piyora* Mc 2,21; *abreyat* Mc 13,20; *Yacob* Lc 3,34; encara que el més habitual és l'ús de *j*.¹¹

També sol caure l'element oclusiu del grup *-nt*, sobretot quan es forma el plural: *adelitamens* Jn 1,13; *parens* Jn 7,5; *mon* 'mont' He 8,5; *quin* 'quint' Ap 9,1; etc. En algunes ocasions he trobat ultracorreccions que mostren la vacil·lació d'aquest fenomen: *promisionts* He 6,12; *fontts* 'fons' Ac 27,28; *cants* 'cans' Ap 22,15; *nacionts* Ac 22,21. Igualment, però de manera molt esporàdica, cau aqueix fonema oclusiu en el grup *-lt*: *mol* (2) Ef 1,6; *mols* 1Co 1,26; i *-rt*: *par* 1Te 5,27; *mor* 'mort' 2Co 11,23.

El grup *-ns* i *-rs* en posició final absoluta de mot, i en una paraula aguda, en alguns casos tendeixen a simplificar-se en /s/: *contensós* 2Tm 2,23, *ses* 'sens' He 5,13;¹² *ascorpís* Ap 9,3; *cas* 'cars' Fl 4,1; *mengàs* He 13,9; *sofès* 'sofers' Ap 2,20; *obrés* Fl 3,2; *ajudadós* Fl 4,3; etc.

Els grups fonemàtics /iʃs/ i /its/ en final de paraula perden en ocasions l'element palatal, que esdevé alveolar, /is/ en el primer cas: *feys* 'feixs' Lc 11,46; *aqueys* 'aqueixs' (2) Lc 18,21; i /its/ en el segon: *muyts* Edats 13,61; *pits* (2) 1Co 11,17. Les dues darreres formes són documentades per Coromines (1971: 313) a les *Vides de sants* rosselloneses. Segons l'estudiós, aquesta és «una de les pronúncies més difoses [...] particularment en les varietats rurals del dialecte oriental».

Per a finalitzar aquest apartat, hi ha a Marmoutier alguns casos de manteniment de la sonoritat dels fonemes oclusius en posició final de mot o travant una síl·laba: *sab* Rm 8,27; *sabs* Mc 10,19; *adobció* Rm 8,15; *prob* Rm 10,8; *aperceb* 1Co 2,14; *raeb* 1Co 9,24; etc. Tot i que l'ensordiment d'aqueixos fonemes és el més general (llevat de *prob* i *sabs*, que són formes predominants), la conservació dels fonemes oclusius sonors és un altre tret que assenyalava l'antiguitat del text.

3. MORFOSINTAXI

La morfologia nominal presenta un tret que també és característic dels dialectes septentrionals: la conservació de la *-n* etimològica en alguns mots: *raon* He 13,17;

11. Compareu aquests usos gràfics amb els de les *Vides de sants* (Coromines 1971: 288-291) i els *Diàlegs* (Soberanas 1968: 177-179): els hàbits són pràcticament els mateixos.

12. Aquesta variant és recollida per Coromines (1971: 313). Recordem que una de les característiques del rossellonès és la desaparició de la *n* etimològica en els plurals dels mots aguts que l'han perduda en singular (Griera 1949: 101); així Fouché (1980b: 6) assenyalava: «L'amuissement de *n* s'est produit dès le XIIIe siècle soit dans les anciens patoxytons soit dans les anciens proparoxytons».

plen Ac Pròleg 6; *setèn* Mt 22,26; *gardon* Ap Pròleg 44; *fin* Ap Pròleg 45; *son* 'so' Ap 4,1; *vin* Ap 6,6; etc., i un bon nombre de mots derivats del sufix -ITIONE: *radempcion* Lc 1,69; *demanacion* Lc 2,34; *oracion* Jn 4,21; *corupcion* Jn 8,21; *acepcion* Jm 2,1; etc. La prova que aquesta pronúncia era viva són les ultracorreccions que trobem al manuscrit, l'ètim de les quals no duia N: *Chon* (Vulgata: *Cho*) Ac 21,1; *fen* 'fe' (2) Jm 2,22; *mercèn* Jm 5,11.¹³

El gènere d'alguns mots també correspon al que tenen en rossellonès: així *sanc* Mt 23,36; Mc 14,24, presenta a vegades gènere masculí, com documenten Fouché (1980b: 13) i Soberanas (1968: 185). De la mateixa manera, *fantasma* és femení Mt 14,26,¹⁴ igual com les formes *núvols* 1Te 4,17 i de vegades *avengeli*.¹⁵

Respecte als articles, al text he documentat uns quants exemples d'article salat: *és fet e format per tota juntura de sa ministració sagons la obra* Ef 4,16;¹⁶ *e asdevenca-sa s'endemà* Ac 4,5 (*l'endemà* apareix 31 voltes); *e els sa partiren alegres danant so consel* Ac 5,41. Encara actualment se senten aquests articles al litoral empordanès i, evidentment, al balear. Segons Badia (1981: 315): «A partir del segle XIII els articles *es* i *sa* decauen, [...] però en textos dialectals antics, encara que fossin septentrionals [...] es troba, entre d'altres trets popularitzants, algun cas d'IPSE».

L'article no apareix mai davant un propi, excepte que siga el nom d'un dimoni, o del dimoni: *E avien sobra si rey l'àngel d'abís, lo qual à nom en abraic l'Abadon* Ap 9,11; *lo qual és lo Satanàs* Ap 20,2; etc.

Pel que fa als adjectius, és molt important l'adjectiu possessiu femení singular que ofereix Marmoutier: *seua* Ac 4,32. La primera documentació que es coneix d'aquesta forma l'arreglega Coromines (1971: 313) a les *Vides de sants* del Rosselló, on encara hui són les formes pròpies del seu dialecte (Fouché 1980b: 60-61). L'adjectiu *seua* també es documenta durant l'Edat Mitjana, i ja a la fi del segle XV, en textos popularitzants valencians. Com que he demostrat a bastament que aquesta traducció bíblica no pot ser occidental, és impossible que el text siga valencià.¹⁷

També es troba al text la preposició *an*, que rep una *n* epentètica, com ocorre freqüentment en textos orientals Mt Pròleg 71; Lc Pròleg 69; Jn 5,21, etc. Igual com als *Diàlegs* (Soberanas 1968: 177) la forma *an* apareix predominantment da-

13. Soberanas (1968: 183) recull també molts exemples de conservació de -n i els vincula tots a les comarques gironines i rosselloneses.

14. Aquesta forma també la recull Fouché (1980b: 14).

15. No es tracta d'una assimilació de l'article (*la avengeli*): *jo us fas a saber l'avengeli que jo é prejcade a vós* 1Co 15,1; *altra avengeli que vós no avets nabude* 2Co 11,4; *jo us fas a saber que l'avengeli que jo us é anunciade* Ga 1,11; etc.

16. Aquest cas també pot ser una mala traducció: *compactum et conexum per omnem iuncturam subministracionis*.

17. Aquesta afirmació, que sembla una obvietat, cal explicitar-la atesa la introducció que encapçala l'edició del manuscrit Marmoutier elaborada per Costa (2002: 7-25). En aquest estudi, basat principalment

vant els demostratius *aquellaquela*, encara que també apareix davant d'altres noms: *e vengeren an Antioxia de Pèrsia* Ac 13,14. L'adverbi *on* apareix quatre vegades sota la forma *un* Mt 18,20; Jn 19,41 pròpia del gironí.¹⁸

En la flexió verbal que ofereix el text, són d'una importància cabdal per a la localització de l'àrea dialectal del manuscrit els imperatius en *-i* dels verbs de la 2a conjugació en *-re* i de la 3a conjugació, usuals durant l'Edat Mitjana en els dialectes septentrionals i balear (Pérez Saldanya 1998: 169-173): *vi* Ac 7,34; *estín* Mc 3,5; *entín* 2Tm 2,7; *mit* Jn 20,27; *obri* Edats 42,55; *prin* Mt 3,13; *rit* Lc 16,2; *saguix* Lc 18,22; *tramit* Tt 3,13; etc. També en documenta d'aquests imperatius Soberanas (1968: 184) en els *Diàlegs*.

De semblant rellevància són les formes acabades en *-i* de subjuntiu i d'indicatiu de la primera persona singular de la 1a conjugació que s'apleguen al manuscrit: *anunciy* 1Co 2,1; *racomsiliy* Ef 2,16; *estudiy* Ac 24,16; *anviy* Edats 34,19; *umilií* 2Co 12,21. Segons Coromines (1971: 317): «En la llengua d'oc [...] ja abans del segle XIV apareixen formes en *-i* [...] que triomfen en el nord-est català, és a dir, en rossellonès i en algunes altes valls cispirenaiques».

Per a acabar, també he localitzat al text algunes desinències de 2a persona plural en *-u*, encara que és absolutament predominant la desinència *-ts*: *ajau* 2Co 9,4; *colau* EpCrist 8; *feu* 1Te 4,10; *demaneu* Edats 19,20; *trencareu* Edats 37,7; *fòreu* Edats 43,6; *deveu* Edats 58,16; *erageu* Ef 4,26. Aquestes desinències són una altra mostra de l'estil popularitzant de la llengua de Marmoutier, atès que aqueixes devien ser les usades en la llengua viva.

4. LÈXIC

Fins al dia de hui he recollit en la traducció bíblica de Marmoutier més de 430 mots importants per a la lexicografia. Per qüestions d'espai només tractaré ací aqueilles paraules que em permeten situar el text i també datar-lo.

en el lèxic, se suggereix que el text és valencià, ja que Costa troba «formes, paraules i construccions que no tenen explicació en el text si no són provinents de la llengua valenciana», «variants, paraules i locucions d'un pujat color valencià» o «locucions de pur sabor valencià». Val a dir que tota aqueixa «genuïtat» no és tal, ja que tot allò que l'autor considera exclusivament valencià pertany al corpus general de la nostra llengua, deçà i dellà de l'Ebre. Així mateix, comet disbarats com assenyalar que formes com *nuyt* són gal·licismes, *malaut* seria un occitanisme i, en el súmmum del desfici, indicar com a calcs del castellà les flexions *queria*, *iràs*, *arar* o *dexendre*. Incomprendiblement, entre les formes d'un «pujat color valencià» no recull l'adjectiu *seua*... Fet i fet, l'autor, conegut secessionista lingüístic, amb aqueixes afirmacions nascudes més de la visceralitat que del raonament, no ha fet més que confirmar la unitat d'una llengua que es parla des de Perpinyà fins a Alacant.

18. Soberanas (1968: 184) també recull aquesta forma als *Diàlegs*, sempre en el mateix context en què apareix majoritàriament *un* al nostre manuscrit: *là un*; l'única volta que no apareix en aqueix context és: *qui són vastits de vastedures blanques ni d'un són vinguts?* Ap 7,13. Mireu també Fouché (1980a: 46-49).

El lèxic de Marmoutier conté alguns occitanismes i gal·licismes que denoten la procedència septentrional del text: *maysó* Mt 19,29; *faysó* Edats 55,14; *boija* 1Co 6,7; *baysar* 1Co 16,20; *apostizó* Edats 6,96: ni el *DCVB* ni el *DECat* arrepleguen aquesta forma, el *DCVB*, s.v. *apostich*, documenta una forma *apostiça* i remet a l'occità *apostiz* ('postís'); *arma* 'ànima' Lc 17,33; *cabaledura* 1Pe 3,3: no documentat tampoc ni al *DCVB* ni al *DECat*; *clavels* 'claus' Jn 20,25; *conglap* Ap 8,7: el *DCVB*, s.v. *conglaç*, no recull aquesta variant, que remet directament a l'occità; *forfet* Lc 23,41; etc.

Així mateix, a continuació oferesc un breu llistat de rossellonismes: *busca* Mt 7,3: 'brossa, partícula molt menuda', al manuscrit té el sentit de 'brossa molesta ficada dins l'ull': *Con veus tu la busca de l'huyt de ton proïsuma, e no penses de la biga del teu uyl?* Mt 7,3. Fins i tot actualment, *busca* és arreplegat a tota la costa empordanesa, i fins a la Garrotxa, a més de les Illes, amb aquest significat (*ALDC*, v. 1 mapa 12); *pòbol* (157) Mt 9,8; *alra* Lc 12,4; *demont* (2) Edats 25,33; *amont* (2) Edats 33,45; *taurs* He 10,4; *traucs* Edats 56,7; *cofins* Mt 15, 37; *enbausar* Lc 4,29: 'despenyar', el *DCVB* només recull aquesta variant al Rosselló, de més a més, la nostra deu ser l'única documentació medieval del mot; *tudar* Ac 22,22 'apagar, extingir'; etc.

Per últim, a part de les paraules que ja he comentat, referiré alguns mots més que no arrepleguen ni el *DCVB* ni el *DECat* i que es troben al manuscrit: *aymes* Mc 14,1 'àzims'; *crizopas* Ap 21,20 'crisòlit'; *dègita* He Pròleg 3 'dígit, empremta'; *desolvabla* He 7,16 'insoluble'; *exens* Ap 8,11 'absenta'; etc.

5. CONCLUSIONS

De l'antiguitat de l'estrat lingüístic que presenta el text de Marmoutier en donen compte els diversos trets que he assenyalat al llarg d'aquest estudi: el manteniment de la iod en els derivats de *NÖCTE* i *LACTE*, de la sonoritat d'alguns fonemes oclusius en posició final de mot o en síl·laba travada, la conservació quasi sistemàtica de /z/ derivada de *d*, *c*^{esl} i *ti* intervocàliques, i sobretot les concomitàncies d'estil i hàbits escripturístics amb obres d'àmbit septentrional de la fi del segle XIII (les *Vides de sants* i els *Diàlegs de sant Gregori*), fan situar la llengua d'aquest manuscrit en el primer terç del segle XIV; almenys, no deu sobremuntar el llinard de la mitjanja d'aquest segle.

Justament, també aqueixos textos que pertanyen al nordoriental del domini lingüístic m'han donat els indicis per a localitzar i situar la traducció de Marmoutier entre els dialectes d'aqueixa zona. Els occitanismes gràfics (*totz*), fonètics (*coutel*, *autra*) i sobretot lèxics remetent el text a una àrea de transició entre la llengua d'oc i el català. La centralització de la /e/, tant en síl·laba tònica com en àtona, la inesta-

bilitat del sistema àton en general, junt amb el manteniment de /e/ en els derivats de NASCÈRE, i certes monoftongacions pròpies del bloc oriental, ajusten molt més la demarcació del text.

Les proves determinants de la vinculació d'aquest manuscrit al dialecte rossellonès emanen de diferents parts: fonèticament, el tancament /e/ > /i/ en contacte amb una consonant palatal i la reducció dels plurals *-ns* > *-s* en mots aguts (*ascorpís*, *ses*) remetent ja a aquest dialecte. Pel que fa a la morfosintaxi, el manteniment de la *-n* etimològica en el singular d'alguns mots, l'aparició esporàdica de l'article salat, els imperatius de 2a persona singular en *-i*, igual com les flexions de primera persona singular del present també en *-i*, i sobretot l'aparició de l'adjectiu possessiu *seua*, emplacen el text directament al rossellonès. Els casos d'occitanismes i de rossellonismes lèxics no fan més que corroborar aquesta hipòtesi.

D'altra banda, encara que tractem de la traducció d'un text de tarannà culte com és la Bíblia, hi ha mostres del llenguatge popular producte del despistament del copista.

JOAN M. FURIÓ VAYÀ

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALDC: vegeu Veny & Pons 2001.

ALIBÈRT 1976: Loïs Alibèrt, *Gramatica occitana segons los parlars lengadocians*, Montpeller, Institut d'Estudis Occitans.

ALLIÈRES 1967: Jacques Allières, «Le subjonctif en *-i* du gascon occidental et du catalan oriental», *Via Domitia*, 6, 15-46.

ANGLADE 1921: Joseph Anglade, *Grammaire de l'ancien provençal*, París, Klincksieck.

BADIA 1981: Antoni M. Badia i Margarit, *Gramàtica històrica catalana*, València, Tres i Quatre.

BARRI 1999: Montserrat Barri i Masats, *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català*, Barcelona, IEC.

BCI: *Biblia Catalana Interconfessional*, Barcelona, Associació Bíblica de Catalunya, 1993.

BEC 1977: Pèire Bec, *La llengua occitana*, Barcelona, Edicions 62.

BERGER 1977: Samuel Berger, *La Bible romane au Moyen Âge. Bibles provençales, vaudoises, catalanes, italiennes, castillanes et portugaises*, Ginebra, Slatkine Reprints.

BOHIGAS 1982: Pere Bohigas, «La Bíblia a Catalunya», a *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*, Barcelona, PAM, 57-76.

BLASCO 1985: Eduard Blasco Ferrer, «Les desinències de la primera persona del present d'indicatiu en català i en occità. Estudi diacrònic de morfosintaxi i gal·loromànica», a *Misc. Badia i Margarit*, II, 37-87.

CASANELLAS 2003: Pere Casanellas, «De la *Biblia Catalana* al *Corpus Biblicum Catalanicum*: un projecte amb gairebé un segle d'història», *Butlletí de l'Associació Bíblica de Catalunya*, 79, 67-74.

- CASAPONCE 1908: E. Casaponce, «Diferències més notables que hi ha entre'l català parlat a Barcelona y'l català parlat en el Rusilló y especialment en el Vallespir», a *Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, 325-330.
- COROMINES 1971: Joan Coromines, «Les *Vides de sants rosselloneses*», a *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor, 271-362.
- COSTA 2002: *Nou Testament. Ms. Marmoutier, s. XIV*, ed. Joan Costa Català, València, Real Academia de Cultura Valenciana.
- DUARTE & ALSINA 1986: Carles Duarte i Àlex Alsina, *Gramàtica històrica catalana*, Barcelona, Curial, 3 vols.
- FERNÁNDEZ 1985: José R. Fernández González, José R., *Gramàtica històrica provençal*, Oviedo, Universidad de Oviedo.
- FOUCHÉ 1980a: Pierre Fouché, *Phonétique historique du roussillonnais*, Ginebra, Slaktine Reprints.
- FOUCHÉ 1980b: Pierre Fouché, *Morphologie historique du roussillonnais*, Ginebra, Slaktine Reprints.
- FOULCHÉ-DELBOSC 1906: R. Foulché-Delbosc, «La Bible en catalan», a *Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, 538-540.
- GRANDÓ 1943: Carles Grandó, «Vocabulari rossellonès», a *Miscel·lània Fabra*, Buenos Aires, 180-205.
- GRIERA 1915: Antoni Griera, «El dialecte del Capcir», *BDC*, 3, 115-136.
- GRIERA 1920: Antoni Griera, «El català oriental», *BDC*, 8, 1-34.
- GRIERA 1923-64: Antoni Griera, *Atlas lingüístic de Catalunya*, Barcelona, IEC, 8 vols.
- GRIERA 1931: Antoni Griera, *Gramàtica històrica del català antic*, Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat.
- GRIERA 1949: Antoni Griera, *Dialectologia catalana*, Barcelona, Escuela de Filología.
- GUITER 1948: Henri Guiter, «Algunes infiltracions del lèxic occità en el domini lingüístic català», *ER*, 1, 153-158.
- GUITER 1955: Henri Guiter, «Els altres Capcirs», a *Actas del VII Congreso Internacional de Lingüística Románica*, Barcelona, 706-735.
- GUITER 1965: Henri Guiter, «Quelques participes passés anormaux dans le catalan du Roussillon», a *Actes X Congrès International de Linguistique Romane*, París, Klincksieck, 399-414.
- GUITER 1966: Henri Guiter, *Atlas Linguistique des Pyrénées Orientales*, París, CNRS.
- GUITER 1984: Henri Guiter, «El català del Nord», a *Misc. Sanchis Guarner*, II, 149-158.
- GULSOY 1994: Joseph Gulsoy, *Estudis de gramàtica històrica*, BSG.
- MARTÍ 1981: Joan Martí i Castell, *El català medieval. La llengua de Ramon Llull*, Barcelona, Indesinenter.
- MARTÍ 2002: Joan Martí i Castell, *Estudi lingüístic dels «Usatges de Barcelona»*, Barcelona, Curial-PAM.
- MOLL 1991: Francesc de Borja Moll, *Gramàtica històrica catalana*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- MOREL-FATIO 1892: Alfred Morel-Fatio, *Catalogue des manuscrits espagnols et des manuscrits portugais*, París, Imprimerie Nationale.
- NADAL & PRATS 1982: Josep M. Nadal, i Modest Prats, *Història de la llengua catalana. Dels orígens al segle XV*, Barcelona, Edicions 62.
- Normes: Normes per a la redacció d'escrits de Teologia i Filosofia*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2000.

- PÉREZ SALDANYA 1996: Manuel Pérez Saldanya, «Analogia i canvi morfològic: a propòsit de les formes verbals velaritzades», *Caplletra*, 19, 279-305.
- PÉREZ SALDANYA 1998: Manuel Pérez Saldanya, *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- PUIG 2001: Armand Puig i Tàrrach, «Les traduccions catalanes medievals de la Bíblia», *Scripta Biblica*, 3, 107-231.
- SARDÀ 1977: A. Sardà, «Le mythe du dialecte roussillonnais», *RLiR*, 41, 154-161.
- RAFEL 1963: Joaquim Rafel, «La u catalana d'origen consonàntic», *ER*, 12, 179-211.
- RASICO 1985: Philip D. Rasico, «Les *Ordinacions d'Empúries*: estudi lingüístic i reedició del text», a *Misc. Badia i Margarit*, II, 111-143.
- RASICO 1993: Philip D. Rasico, *Estudis i documents de lingüística històrica catalana*, Barcelona, Curial.
- SOBERANAS 1968: Sant Gregori, *Diàlegs*, ed. Jaume Bofarull (I, 1931) i Amadeu J. Soberanas (II, 1968), ENC, 2 vols.
- VENY 1980: Joan Veny, «Sobre els occitanismes del rossellonès», a *Actes AILLC* 5, 441-494.
- VENY 1986: Joan Veny, *Els parlars catalans*, Palma, Moll.
- VENY & PONS 2001: Joan Veny i Lídia Pons, *Atles Lingüístic del Domini Català I. Introducció. 1. El cos humà. Malalties*, Barcelona, IEC.
- VERDAGUER 1974: Pere Verdaguier, *El català del Rosselló. Gal·licismes. Occitanismes. Rossellonismes*, Barcelona, Barcino.
- VERDAGUER 1982: Pere Verdaguier, *Comentaris sobre el vocabulari rossellonès*, Barcelona, Barcino.
- VIAPLANA 1996: Joaquim Viaplana, *Dialectologia*, València, Publicacions de la Universitat de València.